

Rondalles i succeïts rescatats de l'oblit

JORDI RAÜL VERDÚ PONS

Biblioteca
de cultura
popular
Valeri Serra i Boldú, 35

Jordi Raül Verdú Pons

**RONDALLES I SUCCEÏTS
RESCATATS DE L'OBLIT**

Ajuntament de Bellpuig
Publicacions de l'Abadia de Montserrat
2025

Aquesta obra fou guardonada amb el XXXIX Premi de Cultura Popular Valeri Serra i Boldú, atorgat el 2024 per l'Ajuntament de Bellpuig, amb la col·laboració del Departament de Cultura de la Generalitat de Catalunya i de la Diputació de Lleida. Per a aquesta convocatòria, formaven part del jurat, Margarida Bassols, Lluís Calvo, Arnau Cònsul, Eduard Puig Bordera i Ramon Miró.

Primera edició, maig de 2025

© Jordi Raül Verdú Pons, 2025

La propietat d'aquesta edició és de
Publicacions de l'Abadia de Montserrat
Ausiàs Marc, 92-98 – 08013 Barcelona

ISBN: 978-84-9191-350-4

Dipòsit legal: B. 37-2025

Imprès a Gráficas Rey

Disseny de la coberta: Jordi Avia

Presentació

L'actual publicació consta de 38 relats populars orals, històries que atreien, captivaven i entretenien menuts i grans, tant durant les fosques i gelades nits d'hivern, a la vora de la llar, com en les caloroses nits estiuenques, a la fresca. Narracions que, encara que hui en dia no gogen del protagonisme d'anys arrere, continuen mantenint la seua gràcia, el seu tarannà i, sobretot, el seu encís per a qualsevol públic, independentment de l'edat que tinga.

La singladura no ha estat gens fàcil, perquè he hagut de recórrer quinze pobles i huit comarques al llarg de cinc anys, però ha valgut fortament la pena. Ha sigut una faena molt engrescadora, interessant, apassionant, divertida i, sobretot, enriquidora. Done per ben dedicat tot el temps i els esforços fins a haver arribat al moment present. Em sent molt agraït, satisfet i privilegiat d'haver conegut els veritables herois i heroïnes del nostre imaginari col·lectiu, aquells que encara han conservat en la seua memòria les rondalles atàviques que han anat transmetent-se, des de temps immemorables, d'una generació a una altra. Tots ells han fet, fan i faran que la nostra imaginació i fantasia es mantinguen sempre vives a través del temps.

Els informants pertanyen a les següents localitats: Agres, Aielo de Malferit, Alcoi, Almudaina, Benigànim, Benilloba, Beni-

mantell, Cocentaina, el Camp de Mirra, l'Abdet, Muro, Ondara, Ontinyent, Santa Pola i Xeraco. A tots ells, els estic molt agraït per haver col·laborat en aquesta recollida i haver-me regalat aquesta joia, un autèntic tresor, sobretot, per a la nostra llengua, la nostra gent, la nostra cultura i la nostra terra.

Pel que fa a la seua edat, vull aclarir que quan es fa constar l'any de naixement, i no l'edat de la persona narradora, és perquè aquesta ja ha faltat en el moment de la publicació. L'edat consignada, en qualsevol cas, es refereix a l'instant en què es grava el relat.

Els artífexs del present recull són: Guadalupe Colomina (*La casa on entraven tots els animals, i Les set munteres*), Alcoi; Manolita Pérez (*El sarronet*), Santa Pola; Juan Bautista Martí (*Els tres presents*), Xeraco; José Payà (*L'estaca mortal*), Alcoi; Romà Francés (*La desaparició del burret*), Camp de Mirra; Pep Buades (*El corb de Partegat*), l'Abdet; Josefa Domènech Pastor (*El tio Mi-sèria*), Ondara; David Seguí (*El senyor de la cara ampla i el puro a la boca*), Cocentaina; Pepito Cortell (*La loteria*), Almudaina; Rosa Noguera (*La corbella, la tralla i el pollastre; La coca'n caüllà, i La raboseta de Pamis*), Ondara; Xelo Albert i Paco Llopis (*La llebre dels cigrons, i Els vellets de la serra Mariola*), Muro i Alcoi; Rafael Galbis Ferrero (*Les sabates noves de Goriet*), Ontinyent; Elvira Tudela (*El xiquet valent*), Benigànim; Paco Izquierdo (*Pudor misteriosa*), Alcoi; Paco Pons (*El sarnatxo pestilent*), Alcoi; Matilde Gosálbez (*El pet dels fesols*), Alcoi; Paco Verdú (*Coixera enganyosa*), Alcoi; Maruja Malchirant, Genaro (*La barreta de torrons*), Aiello de Malferit; Maria Colomer (*Històries de l'ordinari: La mandocà de vaca, La xiqueta del purgatori, El porc del pou, i La mandocà del sostre*), Aiello de Malferit; Juan Sanz (*El tio Llorenç*), Aiello de Malferit; Mª Jesús Juan (*El ti Tiró*), Aiello de Malferit; Juan Juan Martí (*La Marimota*), Aiello de Malferit; Enric Morrió (*L'esmorzar del soldat*), Benilloba; Conxa Solbes (*La paella d'alls, La masovera mocosa, Els grans de raïm, i Sant Roc, roc-roc*), Benimantell; Pepica Pascual (*El picapedrer sord*), Agres; Edu Fitor (*Els pinyols de cirera*), Cocentaina; Paco Solbes (*La plantada d'oliveres, i Els grans de raïm*), Benimantell; Paco Pons (*Els cacaus dels iaïos*), Alcoi.

Agraïsc molt sincerament i de tot cor la col·laboració desinteressada de: Josep Tormo, Manoli Botella, Vicent Brotons, Juanjo Martí, Vicent Luna, Francesc Romà, Jordi Cascant, Jordi Camarasa, Vicent Romans, José Cortell, Angi Company, Toni Marí, Sari Torró, Isabel Galbis, Mª Carmen Galbis, Mª Dolores Martínez, Carmen Insa, Mª Jesús Juan, Rosa Mª Ginestar, Eugeni S. Reig, Joan Giner, Amàlia Pastor i Conxa Solbes.

Introducció

1. LES RAONS

Fa d'açò vora un terç de segle, jugant, jugant com aquell que diu, sense imaginar-me on em portaria aquesta nova singladura que anava a mamprendre, em vaig endinsar en l'apassionant món de la tradició oral. De sobte, em vaig veure immersit entre rondalles, contalles, llegendes, contarelles, romanços, succeïts i acudits, que des del primer moment no només em van seduir, sinó que en realitat em van abduir.

M'hi vaig ficar portat pel record nostàlgic que guarde dels relats que em contaven la meua iaia i els meus pares, per la curiositat de descobrir-ne de nous, per la necessitat de fer-me amb ells abans que es perderen i, molt especialment, per la il·lusió i les ganes de contar-los als altres, conforme havien fet amb mi quan era menut.

Gràcies que al llarg del camí m'he trobat amb molta gent que m'ha ajudat a dur a terme aquesta fantàstica i enriquidora experiència. Aquests contactes han sigut els pigalls que m'han conduït fins al brollador de les històries, d'on he begut i m'he nodrit, sense associar-me mai de la saviesa que hi he trobat. Tot un univers ben ric i variat, ple de mons diferents, cadascun dels quals més fantasiós i apassionant, més divertit i captivador,

més impressionant i atractiu, que els informants, els autèntics protagonistes d'aquesta extraordinària aventura, m'han donat a conèixer.

Completar el present recull ha estat una tasca engrescadora, fantàstica i altament gratificant. En molts moments m'he sentit com si fora un explorador que anava a la recerca d'un tresor molt preat i ocult. He escorcollat, sobretot, en pobles i llogarets als peus de les muntanyes, llocs remots per a la gent de les ciutats, on he pensat que tenia més possibilitats de trobar-lo, pel fet d'haver-hi encara gent que té més arrelades i conserva millor les tradicions i els costums d'abans. En molts d'ells, on encara hui en dia pareix que el temps s'haja detingut, he buscat la gent més genuïna (que normalment era la de més edat i experiència), la més sàvia en cultura popular, aquella que poguera recordar encara les remotes històries amb les quals havia nascut i s'havia criat.

Allí he tingut la sort i el privilegi de contactar amb dones i hòmens que han volgut compartir amb mi els seus atàvics relats. Narracions que, de generació en generació, han ambientat les nits gèlides de l'hivern i els han donat vida, asseguts en els seus balancins davant del foc, al voltant d'un tendur, o durant les tòrrides nits estiuenques, amb les cadires de boga, a la vora del carrer.

En ocasions, la recerca ha estat infructuosa, i no he tret la mà del carabassí, com se sol dir. He vist que les persones que buscava eren ben escasses, i que les poques que quedaven, quan es morien, a penes tenien relleu generacional pel que fa a la transmissió de relats orals. Per tant, cada volta he sigut més conscient que la gent que era capaç de contar-me alguna contalla de les que m'interessaven anava desapareixent a poc a poc, enduent-se amb ella les joies que jo buscava. Això ha fet, des del primer moment, que aquestes velletes i vellets, així com les seues narracions, siguen per a mi cada dia més especials, més apreciades i, per tant, més buscades.

Per aconseguir traure a la llum aquesta relíquia del passat, he hagut de fer un llarg viatge, que m'ha portat a quinze localitats de les províncies d'Alacant i València (Agres, Aiolo de Malferit,

Alcoi, Almudaina, Benigànim, Benilloba, Benimantell, Cocentaina, el Camp de Mirra, l'Abdet, Muro, Ondara, Ontinyent, Santa Pola i Xeraco), i a huit comarques meridionals valencianes (l'Alacantí, l'Alcoià, l'Alt Vinalopó, el Comtat, la Marina Alta, la Marina Baixa, la Safor i la Vall d'Albaida).

Per arribar a trobar cadascuna de les contarelles de l'actual recopilació, ha estat crucial la col·laboració de la gent que m'ha dut de la mà fins als veritables ídols: els contistes. En aquest cas, això ha estat possible, com he dit a la presentació, gràcies a persones com: Josep Tormo, Manoli Botella, Vicent Brotons, Juanjo Martí, Vicent Luna, Francesc Romà, Jordi Cascant, Jordi Camarasa, Vicent Romans, José Cortell, Angi Company, Toni Marí, Sari Torró, Isabel Galbis, Mª Carmen Galbis, Mª Dolores Martínez, Carmen Insa, Mª Jesús Juan, Rosa Mª Ginestar, Eugeni S. Reig, Joan Giner, Amàlia Pastor i Conxa Solbes.

2. EL CONTINGUT

Aquest repertori està farcit de trets entretenidors, que busquen no només tindre al lector torbat, sinó que, sobretot, gaudisca. Per damunt de tot, pretén despertar l'interés, que aflore el somriure, que el receptor empatitze amb els personatges, que el paisatge siga capaç d'embadocar i d'estimular la imaginació, i que les accions i la trama redunden en bones sensacions.

Per aconseguir que el lector o l'oient s'embadalisca, les contalles han de tindre elements que inciten la seua fascinació i la seua curiositat, que el sacsegen emocionalment, que el sorprenen i, sobretot, que el deixen amb ganes de més.

En la present col·lecció, i d'això el títol del llibre en fa esmena, hi ha, pràcticament a parts iguals, rondalles i succeïts. Unes són narracions populars breus, sovint de transmissió oral, de caràcter fantàstic, llegendari o amb elements reals, destinades especialment a entretenir els xiquets i les xiquetes. Les altres, en canvi, són històries més curtes, que solen ser interessants i, sobretot, gracioses.

He anat barrejant rondalles i succeïts constantment, per tal de donar més fluïdesa a la lectura. Combinant l'extensió de les narracions, la temàtica i els personatges, he procurat que el lector s'engresque, es divertisca i trobe, sobretot, més seductora aquesta compilació.

La temàtica més recurrent en la present arreplega és l'escatològica, amb històries com: *El senyor de la cara ampla i el puro a la boca*, *Pudor misteriosa*, *El sarnatxo pestilent*, *El pet dels fesols*, *Coixera enganyosa*, *Els pinyols de cirera*, *L'esmorzar del soldat*, *La mandocà de vaca*, i *La mandocà del sostre*.

Aquesta matèria sempre desperta l'interés i el riure en el públic, especialment el més jove, bé per la vergonya, el pudor o el fàstic que li genera.

La pilleria i el coratge, unes de les accions més reiterades de la nostra rondallística, no podien faltar en aquesta selecció, i queden paleses en els següents títols: *Els tres presents*; *El corb de Partegat*; *Sant Roc, roc-roc*; *La paella d'alls*; i *El xiquet valent*.

Per contra, la ximpleria i la innocència també fan acte de presència en un bon grapat de narracions: *Les set munteres*; *La desaparició del burret*; *La corbella, la tralla i el pollastre*; *La llebre dels cigrons*; *Els grans de raïm*; *La plantada d'oliveres*; *La xiqueta del purgatori*; i *El porc del pou*.

La por no podia fer fugina ací tampoc, bé a través d'algun espantacriatures, com ara l'home del sac, o per la pròpia mort, que és la por més estesa i que més aterreix: *El sarronet*; *L'estaca mortal*; *El tio Misèria*; i *La Marimota*.

La religió, amb la figura del rector i el pecat com a rerefons, té protagonisme en *La barreta de torrons*, on la picardia marca l'esdevinença final.

Els animals es manifesten en *La casa on entraven tots els animals*. La successió dels fets i la rima posen ací l'atractiu i el toc de gràcia a aquest conte encadenat.

Parlant d'animals, les guineus no podien absentar-se d'aquest escenari, i és en *La raboseta de Pamís* que una d'elles, malgrat la guiloperia que les caracteritza, acabarà pagant ben car la seua golafreteria.

Les animalades, i no precisament les protagonitzades per animals sinó pels mateixos humans, també es manifesten en *La*

loteria i en *La coca'n caüllà*, pels comportaments ximples i extravagants d'alguns dels seus personatges.

Els vellets, tan habituals i rellevants en la rondallística, també tenen cabuda ací, amb la contalla *Els vellets de la serra Mariola*, on la seua hospitalitat i bondat es veurà recompensada. En canvi, en el succeït *Els cacaus dels iaïos*, la generositat dels vellets desemboca en una situació que provoca més fàstic que agraïment.

Igual ocorre amb *La masovera mocosa*, que, volent ser esplèndida, provoca incertesa i, sobretot, una certa repugnància.

Les dicotomies riquesa i pobresa, vida i mort, es veuen reflectides en *El tio Llorenç*, que, per fer un mal càlcul, el seu protagonista s'empobreix per no morir-se quan havia previst.

En ocasions, el desgavell i l'enginy es barregen per crear situacions tan estrambòtiques com increïbles, cosa que podrem comprovar en *El ti Tiró*.

En *El picapedrer sord*, la sordera d'un dels seus protagonistes provoca una conversa tan absurda com graciosa.

I per a tancar el repertori, un romanç, el de *Les sabates noves de Goriet*, on un xiquet pobre i un altre ric comparteixen una amistat fraternal.

3. LA RECERCA I LA TROBADA

La indagació de qualsevol tipus de relat oral sempre m'ha resultat atractiva, curiosa i molt interessant, encara que en ocasions també ha estat difícil i frustrant. Vaig començar amb una gravadora, anant de poble en poble, intentant trobar gent major que recordara els contes que contava als seus fills, nets o veïns, o que li contaven quan era xicoteta.

No sempre ha sigut arribar i moldre, perquè jo no deixava de ser un desconegut, un foraster a qui deixaven entrar en sa casa. Malgrat que en alguna comptada ocasió l'informant no ha volgut col·laborar i, per tant, no m'ha contat res (per desconfiança, principalment), he de dir que la majoria de les voltes, per no dir pràcticament sempre, m'he trobat amb persones molt amables

i generoses, que m'han obert la porta de sa casa de bat a bat i que no sabien què fer-se amb mi. Tant ha estat així, que no només m'han contat totes les narracions que recordaven en eixos moments, sinó que m'han fet tornar en una altra ocasió, per si els en venien més al cap, cosa que, en certs casos, així ha sigut.

Tot i que no sempre he trobat el que buscava, perquè a voltes em contaven fets de la guerra, succeïts ocorreguts en el seu poble o em parlaven de la nevada de l'any 1926, per posar alguns exemples, en la majoria dels casos he tingut la sort que els rondallers compartiren amb mi el tipus de narracions que m'interessaven.

Els llocs on he enregistrat les diferents contarelles han tingut escenaris ben diversos: en cases particulars, la majoria; en el carrer; en alguna ocasió; gitat el narrador en el llit, per malaltia; en un bar, acabat d'arribar de la faena; en una escola, després de les classes; davall d'una carrasca, buscant l'ombra estiuenca, amb un ramat d'ovelles i cabres al voltant; en un cementeri, mostrant-me el lloc exacte dels fets; en una muntanya, mentre descendíem del cim...

He gravat rondalles a tota manera de gent: llauradors, pastors, mestresses de casa, mestres, bibliotecàries, treballadors tèxtils, venedors de sabates, zeladors d'hospital, empresaris, historiadors...

La mitjana d'edat dels contistes d'aquest llibre és de 71 anys. Tot i això, he de destacar que de les 38 narracions de la selecció que mostre, el 39% d'elles, és a dir, 15, me les han contades familiars dels narradors, no els propis iaïos, iaïes, mares o pares que els les havien narrades, perquè aquests ja havien faltat.

4. EL FUTUR

Tenint en compte aquestes darreres dades que aporte respecte a la mitjana d'edat dels informants, aparentment és difícil no ser pessimista respecte al futur de la rondallística. Però, no obstant això, veient com a través de les tres últimes dècades he experimentat personalment l'arreplega de relats de transmissió oral, veig que la flama narradora encara està encesa, malgrat que puga semblar que fa poca llum o que a penes calfe.

He de confessar que, en el fons, soc optimista. I ho dic perquè, transcorreguda aquesta trentena d'anys a la que acabe de fer esmena, trobe que la mitjana d'edat de les persones protagonistes que contenen les històries pràcticament no ha variat dramàticament. És més, la mitjana d'edat dels familiars que me les han contades és inferior a la mitjana, la qual cosa denota que continua passant-se el relleu narrador.

També observe que cada volta hi ha més contistes que volen que aparega el nom de qui van aprendre la història, encara que ja no siga viu. Volen que se sàpia qui és el veritable autor o autora del relat. A la meua manera de veure, açò em fa pensar que els narradors actuals són més conscients del valor del seu heretatge i senten la necessitat de dignificar i procurar que no caiguen en l'oblit els familiars que els van transmetre les contalles. És una manera d'agrair i, sobretot, d'honar, els relats de transmissió oral heretats.

Potser algun dia es valore i s'invertisca més en la recerca i la recopilació del nostre imaginari col·lectiu, perquè aquests contes són part del nostre passat, de la nostra gent, del nostre tarannà i, per tant, no podem permetre que caiguen en l'oblit. Si això ocorreguera, seria una pèrdua irreparable i imperdonable, perquè s'esborraria una part important del nostre llegat, de la nostra essència.

Tant de bo les presents i futures generacions continuen gaudint del tresor dels nostres avantpassats i siguen cada volta més conscients del seu valor i, per tant, de la necessitat de preservar-lo.

Crec, sincerament, que aquest tipus de narracions no desapareixeran mai, perquè les persones sempre estem famolenques d'històries, necessitats d'imaginació i d'evasió, amb ganes d'alimentar el xiquet o la xiqueta que duem tots dins, cosa que forma part de la nostra condició humana.

És més, estic convençut que aquestes contarelles ancestrals compartiran la seua vàlua amb altres més modernes, com puguin ser; per exemple, les llegendes urbanes, sense perdre protagonisme ni quedar rellevades a un segon pla.

Confie que les escoles, els instituts, algunes universitats, les biblioteques, els ajuntaments, els professors, els mestres i els contacontes, principalment, continuen divulgant i custodiant

la nostra cultura popular de transmissió oral i seguisquen posant-la en valor com ho fan hui en dia.

Aquesta publicació de 38 rondalles i succeïts completa l'ocologia de reculls orals que vaig començar l'any 1991, quan vaig emprendre la recerca de contarelles al migjorn valencià, inicialment per les comarques de l'Alcoià i el Comtat. La present arplega es complementa amb els set llibres que la precedeixen: *A la vora de la llar* (2001, 29 relats), *Una nit prop del foc* (2006, 36 relats), *Això era una volta...* (2014, 35 relats), *El buscador de contes* (2015, 5 relats), *I conte contat...* (2017, 30 relats), *Contalles de iaïos i iaïes* (2018, 30 relats) i *Contes a la fresca* (2021, 35 relats).

Pel que a mi respecta, puc dir que, malgrat les 238 narracions publicades fins al moment present, mentre hi haja alguna persona que em conte un relat que no tinga registrat o que siga una versió diferent d'algun que ja tinc, allí estaré jo per a gravar-lo i transcriure'l, amb la màxima fidelitat possible, perquè algun dia es publique i així no caiga en l'oblit. De fet, a dia de hui, puc dir que la nonalogia ja la tinc en dansa, la qual cosa confirma que d'aquesta engrescadora i encisadora faena no em jubilaré mai, afortunadament.

5. CATALOGACIÓ DELS RELATS*

Al principi de cada narració apareix la catalogació segons l'índex internacional ATU, que inicià el finlandés Aarne (1910), continuà el nord-americà Thompson (1928) i l'alemany Uther va reprendre l'any 2004.

Les històries que comparteixen una mateixa temàtica formen un tipus rondallístic. Cadascun d'ells té un número, que en ocasions va acompanyat de lletres i asteriscs, i al seu capdavant les sigles ATU.

* Agraïsc enormement i de tot cor l'encomiable tasca de classificació de les presents rondalles i succeïts al professor i investigador de la Universitat d'Alacant Joan Borja i Sanz. A ell correspon l'apunt de Catalogació que introdueix cadascuna.

Els tipus de relats que compila l'índex internacional són:

1. *Rondalles d'animals* (tipus 1 al 299):

- Animals salvatges (1-99)
- Animals salvatges i animals domèstics (100-149)
- L'home i els animals salvatges (150-199)
- Animals domèstics (200-219)
- Ocells (220-249)
- Peixos (250-274)
- Altres animals i objectes (275-299)

2. *Rondalles meravelloses* (tipus 300 al 749):

- Adversaris sobrenaturals (300-399)
- Espòs(a) o un altre parent sobrenatural encantat (400-459)
- Tasques sobrenaturals (460-499)
- Ajudants sobrenaturals (500-559)
- Objectes màgics (560-649)
- Poder o coneixement sobrenatural (650-699)
- Altres contes del món sobrenatural (700-749)

3. *Rondalles religioses* (tipus 750 al 849)

4. *Rondalles no meravelloses* (tipus 850 al 999)

5. *Rondalles de gegants beneïts* (tipus 1000 al 1199)

6. *Rondalles i contarelles de riure* (tipus 1200 al 1999):

- Rondalles de beneïts (1200-1349)
- Rondalles de matrimonis (1350-1439)
- Rondalles d'una dona (xica) (1440-1524)
- Rondalles d'un home (xic) (1525-1874)
- L'home llest (1525-1639)
- Accidents afortunats (1640-1674)
- L'home estúpid (1675-1724)
- Acudits sobre clergues i ordres religioses (1725-1849)
- Anècdotes sobre altres grups de persones (1850-1874)
- Rondalles de mentides (1875-1999)

7. *Rondalles formulístiques* (tipus 2000 al 2399):

- Rondalles acumulatives (2000-2199)
- Rondalles amb trampa (2200-2249)
- Altres rondalles formulístiques (2300-2399)

8. *Rondalles no classificades* (tipus 2400 al 2499).

Pot donar-se el cas que una rondalla pugui relacionar-se a més d'un tipus argumental o pot tindre algun fet que no estiga recopilat a l'índex internacional.

Hi ha arguments semblants als que apareixen a l'índex que tenen afinitats en altres llengües i entorns i que no hi són perquè aquest índex no és exhaustiu. Això sol ocórrer amb les contalles de riure pel fet que n'hi ha pertot arreu i en abundància.

Quan hi ha rondalles que no tenen entrada en l'índex internacional, però que s'han publicat amb més d'una variant, s'utilitza una numeració pròpia, estrictament correlativa, precedida sempre per una "C-". Açò vol dir que aquest és un tipus que en un principi s'ha documentat a les terres de llengua catalana, a l'espera de saber si és un tipus internacional que es coneix en altres àrees lingüístiques.

Segons Carme Oriol, de la Universitat Rovira i Virgili de Tarragona, els catàlegs de rondalles van sorgir al començament del segle xx, moment en què els investigadors volien traçar «la vida de la rondalla», és a dir, estudiar quina havia estat la seua forma original i com s'havia anat adaptant a les característiques de les cultures a les quals havia arribat com a conseqüència de les migracions, dels intercanvis comercials o d'influències d'altra mena.

L'índex d'*Aarne-Thompson-Uther* s'ha consolidat com la millor font a l'hora de classificar les històries i poder seguir la pista de les seues variants geogràfiques.¹

1. La catalogació de les rondalles (Índex Internacional). Arxiu de Folklore 2022 (Rondcat). <http://rondcat.arxiudefolklore.cat/rond_cat_cercador/catalogacio?locale=ca>; Hans-Jörg Uther, *The Types of International Folktales, A classification and Bibliography (Parts I, II and III)*, <https://es.wikipedia.org/wiki/Clasificación_Aarne-Thompson-Uther>.

La casa on estaven tots els animals

GUADALUPE COLOMINA (nascuda l'any 1913, Alcoi)

Catalogació

ATU 2043 *Where is the Warehouse?*

Això era una casa molt especial, no sé si dir que era rara, diferent o desigual, però la qüestió és que estava més torta que una corbella.

La casa tenia un gos. I què va passar? Que el gos no mossega-va perquè tenia un boç.

La casa només tenia una porta. I què va passar? Que van entrar dos gats i es van quedar tancats.

La casa tenia un foc. I què va passar? Que van entrar tres abelles i es van cremar les celles.

La casa no tenia llum. I què va passar? Que van entrar quatre mosques i es van quedar a fosques.

La casa estava molt bruta. I què va passar? Que van entrar cinc raboses i al cap d'un dia estaven mostoses.

La casa no tenia trespol. I què va passar? Que van entrar sis pardals i volaven molt alts.

La casa tenia molts coixins. I què va passar? Que van entrar set llagostins i dormien en els coixins.

La casa tenia una bassa que tenia huit peixos. I què va passar? Que els peixos sempre eren els mateixos.

La casa, com ja t'he dit, no tenia trespol, perquè havien caigut les bigues. I què va passar? Que van entrar nou formigues i es van amagar en les bigues.

La casa tenia molts badalls. I què va passar? Que pels badalls van entrar deu cavalls.

I això va ser que un dia hi va haver un gran incendi, però els animals no es van cremar. I què va passar? Que quan van vore les flames, van dir: «Cames!», i van fofar. Corrent se'n van anar.

I què va passar? Que els amos de la casa es van posar a plorar, però ara els animals no ploren, els animals riuen perquè encara viuen.

*I conte contat,
ja s'ha acabat,
per als que estan en les cadires,
per als que estan en terra
i per als que estan plantats.*

Les set munteres

GUADALUPE COLOMINA (nascuda l'any 1913, Alcoi)

Catalogació

No ATU.

Això era un home que va anar a casa d'una modista, que era molt bona cosidora, i li portà un pam de tela de color roig. Volia que li fera una muntera, és a dir, un barret molt alt i de forma cònica, acabat en punta, com els que porten els caperutxats en les processons de la Setmana Santa, i també, a voltes, els pallasos del circ.

L'home, abans d'anar-se'n del taller de la modista, li consultà:

—Escolte, vosté creu que d'aquest retall de tela m'eixirien dos munteres?

—Sí, home, clar que sí! —li respongué la cosidora.

A l'home se li va obrir el cel perquè pensava que la tela no donaria per a tant. I com que per preguntar no anava a passar-li res, pensant en la possibilitat de poder traure-li el màxim rendiment al teixit roig, insistí:

—I tres? Eixirien tres munteres?

La modista, poc posada a discutir, i veient la probabilitat de complaure al client fent el que li demanava, li va contestar:

—També, per descomptat que sí!

L'home, que pareixia que no en tenia mai prou, no es cansà

de preguntar i d'anar demanant cada volta més i més munteres, fins que arribà al número set, on li semblà que ja en tenia prou.

—Bé, torne d'ací huit dies i ja tindrà la faena acabada —concloué la cosidora.

La modista va anar fent la comanda durant la setmana que tenia per davant, i a l'huité dia l'home tornà a per les set munteres que havia encomanat.

—Ja té fet el meu encàrrec? —li preguntà, ansiós, ell.

—Sí, ja ho tinc tot acabat! Mire vosté que precioses han quedat les set munteres que volia! —exclamà la dona mentre li mostrava al client set munteres molt xicotiues, cadascuna enfundant un dit diferent de les seues mans.

L'home, tot sorprés per la grandària d'elles, va exclamar indignat:

—Però eixes munteres no li venen bones a ningú!

La modista, veient la cara de descontent de l'home i convençuda que ella tenia tota la raó, li replicà:

—Eh, vosté no em va dir de quina grandària volia les munteres! Ara sí que m'ha boixat!

—Quin bolet m'ha pegat! —va contestar l'home tot decebut i desil·lusionat—. Jo volia les munteres per a vestir, per a posar-me-les, i no pensava que anaven a ser tan xicotetes, com si foren per a la meua xiqueta per a jugar.

Al pobre home no li va quedar més remei que pagar-li les set munteres a la cosidora i emportar-se-les i tornar-se'n a sa casa desencantat i malhumorat.

Açò li va aprofitar a ell d'experiència perquè, conforme diuen, «un bolet és una lliçó».

El sarronet

MANOLITA PÉREZ (nascuda l'any 1928, Santa Pola)

Catalogació

ATU 311B* *A Gypsy (old man) puts the niece of an old washerwoman (only daughter of an old couple) into a bag and carries her off. The Gypsy goes begging from door to door and exhibits his «singing bag»: He gives the bag a pinch, threatens to beat it with stick, and orders to sing. Thereupon the girl in the bag starts singing her tale: I left [...].*

[Resum Rondcat del tipus 311B*] Un home roba una nena i la posa dins d'un sac. Es guanya la vida portant el sac pertot arreu i dient que és un sac meravellós que canta quan ell fa: «Canta, sarró; si no, et donaré un cop de bastó». Deixa el sac amb la nena en una casa perquè li'l guardin; ella es posa a cantar, la reconeixen per la veu i la treuen del sac. En el seu lloc hi posen un gos o bé omplen el sac de pedres. L'home obre el sac i l'animal l'empaita o bé s'acosta a un pou per beure aigua i el pes del sac el fa caure dins i s'ofega. La nena queda lliure.

La present història es relata a Santa Pola, quan es va acabar la guerra, moment que la gent patia molta misèria i no tenia ni per a encendre el foc.

Un dia, una mare que tenia tres xiquetes no tenia llenya per

encendre el foc per a cuinar el menjar, i els va dir a les seues filles:

—Podríeu anar a la serra i portar-me unes poquetes botges i uns quants totxons per a encendre el foc.

Elles, disposades a ajudar a sa mare, li van dir que sí, i es van preparar per anar-se'n cap a la muntanya. Una de les germanes, la més major, era coixeta, i agafant amb cadascuna de les seues mans una germana, les tres es van disposar per a eixir. Però ans que mamprengueren el camí cap al bosc, la mare els va fer una advertència:

—Si vos ix el Tito Vell, arranqueu a córrer perquè porta un sarró molt gran on clava dins les xiquetes i se les emporta.

Les filles, que havien escoltat atentament el consell de sa mare, van eixir cap a la serra, disposades a arregar la llenya necessària per a cuinar el menjar.

Al cap d'una estoneta, quan estaven fent botges i totxons, els va eixir el Tito Vell. Només veure'l, espantades pel seu aspecte i, sobretot, pel que els havia dit sa mare, començaren a córrer cap a casa. La pobra germana major, coixeta com estava, no podia afanyar-se, cosa que sí van poder fer les seues dos germanes. L'una anava espaiet, espaiet, mentre que les altres corrien escopetades, de pressa, de pressa.

El Tito Vell, sense pietat ni miraments, ni costar-li ni miqueta, va agafar la germana coixeta, la va ficar dins d'un sarró, se'l va carregar a l'esquena i se la va emportar.

Quan les xiquetes van aplegar a casa, angoixades i espantades, li van contar a sa mare:

—Mare, mare, ens ha eixit el Tito Vell mentre estàvem fent les botges i els totxons!

—I què ha passat? On està la vostra germana? —va preguntar la mare, tota tremolosa en veure que les seues filles estaven amb l'ai al cor.

—De seguida que l'hem vist, hem començat a córrer, però la coixeta, com que no podia anar gens ràpid, el Tito Vell s'ha fet amb ella de seguida i l'ha clavada dins d'un sarró.

La mare, atemorida pel que estava escoltant, es va posar a plorar a llàgrima viva en companyia de les seues filles.

Les tres, amb les llàgrimes als ulls, se n'anaren corrent cap a la serra a buscar la germana major, que, com era de suposar, no la van trobar.

El Tito Vell, amb la xiqueta dins del sarró, se'n va anar a un poble. Quan hi va arribar, es va parar en un cantó i, pegant-li a la coixeta amb un bastó que portava, li va dir:

—Canta, canta, sarronet, o te pegaré amb el garrotet!

I com que la xiqueta no volia que li pegara més perquè amb una garrotada ja li havia fet prou mal, es va posar a cantar una cançoneta:

*«Era una volta tres xiquetes,
que van anar a la serra a fer botges,
i ha eixit el Tito Vell,
i ha agafat a la coixeta».*

Aquesta cançó, la repetia ella constantment en cada poble on anava el Tito Vell, ficada dins del sarró, tota apenada i aporegada com estava.

Un dia que el Tito Vell tenia molta set, va veure un bar i hi va entrar per a fer-se una orxata, deixant-se el sarronet a la porta. Fresqueta i dolça com li la van servir, i assedegat com estava, es va beure el suc de xufa en un glop.

En eixos moments, va aplegar un comerciant que anava pels pobles venent olles, perols, paelles, davantals, towallons... Només veure el sarronet, com que no sabia el que hi havia dins, li va pegar una potadeta per veure què podia haver-hi. La xiqueta, pensant-se que era el Tito Vell qui li arreava amb el garrotet, es posà a cantar:

*«Era una volta tres xiquetes,
que van anar a la serra a fer botges,
i ha eixit el Tito Vell,
i ha agafat a la coixeta».*

Quan el comerciant va sentir la cançoneta, estranyat i encuriós al mateix temps, es va encarar al sarronet i va preguntar:

—Però, tu qui eres? I què fas ací dins?

—Soc una xiqueta que fa uns dies me'n vaig anar amb les meues germanes a la serra a fer botges i ens va eixir el Tito Vell. Com que no puc córrer perquè estic coixeta, em va agafar a mi i em va ficar ací dins.

El comerciant, compadint-se d'ella i aprofitant que no hi era el Tito Vell, va deslligar el sarró i la va traure. L'home, disposat a dur la xiqueta fins a sa casa, abans d'anar-s'en, va anar recorrent el poble i va arreplegar tots els gats que es va trobar de camí. Quan ja en tenia uns quants i va veure que el sarronet estava quasi ple, el va tancar i el va tornar a deixar a la vora de les portes del bar on se'l va trobar, perquè el raptor no sospitara res.

La xiqueta, més contenta que unes castanyoles, se'n va anar amb el comerciant cap al seu poble, on la va rebre la seua família amb abraçades, besades i llàgrimes als ulls, de tan contents que n'estaven tots, perquè pensaven que ja no la veurien mai més.

Quan el Tito Vell va eixir del bar, sense sospitar res del que havia passat, va agafar el sarronet, se'l va tirar a l'esquena i va buscar un cantó on posar-se perquè li cantara el sarronet i així guanyar-se uns dinerets.

Per atraure l'atenció de la gent del poble, tirà mà del bastó i li va arrear al sarronet, al mateix temps que deia:

—Canta, canta, sarronet, o te pegaré amb el garrotet!

Com que el sarronet no dia ni xut, ni mut, ni carabassut, el Tito Vell, indignat perquè la xiqueta no li feia cas, li va arrear més fort amb el bastó. Veient que el sarronet no cantava, va insistir una altra vegada, pegant-li més fort encara.

Els gats de dins del sarronet, adolorits i enrabiats com estaven perquè rebien vara a cada moment, es van reboticar de tal manera que van començar a arrapar i a mossegar el sarronet fins que van aconseguir esgarrar-lo i alliberar-se. Enfurits com estaven, van arrear i mossegar el Tito Vell fins que el van fer tot xorrant sang.

El captor, dolgut, espantat i ben escarmentat, va pegar a fugir del poble i ja mai més va tornar a agafar cap altra xiqueta.

*I conte contat,
aquest conte
per la ximenera se n'ha envolat.*

Índex

PRESENTACIÓ	7
INTRODUCCIÓ	11
1. Les raons	11
2. El contingut	13
3. La recerca i la trobada	15
4. El futur	16
5. Catalogació dels relats	18
 LA CASA ON ENTRA VEN TOTS ELS ANIMALS	21
LES SET MUNTERES	23
EL SARRONET	25
EL SENYOR DE LA CARA AMPLA I EL PURO A LA BOCA	29
ELS TRES PRESENTS	31
LA DESAPARICIÓ DEL BURRET	45
L'ESTACA MORTAL	49
PUDOR MISTERIOSA	51
EL CORB DE PARTEGAT	55
SANT ROC, ROC-ROC	59
EL TIO MISÈRIA	61
EL SARNATXO PESTILENT	69
LA LOTERIA	73
EL 77 TIRÓ	77

LA CORBELLA, LA TRALLA I EL POLLASTRE	79
EL PET DELS FESOLS	83
LA COCA'N CAÜLLÀ	87
LA PAELLA D'ALLS	91
LA LLEBRE DELS CIGRONS	93
COIXERA ENGANYOSA	97
ELS VELLETS DE LA SERRA MARIOLA	99
EL PICAPEDRER SORD	105
EL XIQUET VALENT	107
ELS PINYOLS DE CIRERA	109
LA BARRETA DE TORRONS	111
LA MASOVERA MOCOSA	113
ELS GRANS DE RAÏM	115
L'ESMORZAR DEL SOLDAT	117
EL TIO LLORENÇ	121
LA PLANTADA D'OLIVERES	123
LA MARIMOTA	125
ELS CACAUS DELS IAIOS	129
LA RABOSETA DE PAMIS	131
HISTÒRIES DE L'ORDINARI	135
La <i>mandocà</i> de vaca	135
La xiqueta del purgatori	136
El porc del pou	137
La <i>mandocà</i> del sostre	139
LES SABATES NOVES DE GORIET	141

Em sent privilegiat d'haver conegut alguns dels veritables herois i heroïnes del nostre imaginari col·lectiu, aquells que encara han conservat en la seua memòria els relats atàvics que han anat transmetent-se, des de temps immemorables, d'una generació a una altra, mantenint la nostra imaginació i fantasia ben vives.

Al present recull trobaràs trenta-huit narracions extretes de la tradició oral. Coneixeràs històries que atreïen, captivaven i entretenien menuts i grans, tant durant les fosques i gelades nits d'hivern a la vora de la llar, com en les caloroses nits estiuenques a la fresca. Relats que, encara que hui en dia no gogen del protagonisme d'anys arrere, continuen mantenint la seua gràcia, el seu tarannà i, sobretot, el seu encís.

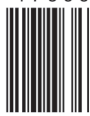
La temàtica i els personatges que hi apareixen són ben diversos: la pilleria i el coratge; la ximpleria i la innocència; l'escatologia, la por, la religió..., i xiquets, vellets, sants, rectors, el Nostre Senyor, la mort, soldats, cecs, sords, animals... embolicats amb dicotomies com: la riquesa i la pobresa, la vida i la mort, el desgavell i l'enginy...

Espere que t'ho passes tan bé com jo quan les he arreplegades, escoltades, llegides i, sobretot, contades.

ISBN 978-84-9191-350-4

1 7 8 3 5

9 788491 913504

Publicacions de l'Abadia de Montserrat